

MIRKO RAGUŽ

ŠKOLE KOJE ŽIVOT ZNAČE (Škole u Senju)

Mirko Raguž
Ivana Lenkovića 24
HR 53270 Senj

UDK: 371(497.5 Senj)
Stručni članak
Ur.: 2011-12-20

Senj je u svojoj prošlosti imao više škola pa se u njemu s vremenom razvilo jako školsko središte. Ovdje podno obronaka Senjskog bila na tijesnom mjestu oskudnom plodnom zemljom između kopna i mora škole su nekad život značile. Njihovo djelovanje različito se razvijalo ponajviše zbog materijalnih uvjeta, ali i povijesnih okolnosti što su djelovale na njihov rad i opstanak. Autor u ovome članku među inim iznosi dosad neke manje poznate činjenice iz senjskog školstva i time daje određen prinos ukupnoj povijesti školstva ovoga kraja. U članku se daje povijesni slijed otvaranja navedenih škola u Senju, njihov razvoj, djelovanje i određene teškoće u njihovu radu.

Ključne riječi: osnovna škola, senjsko školstvo, gimnazija, teološki fakultet, trgovačko-obrtničko obrazovanje, glazbena škola, nastavna osnova.

Sa širenjem kršćanstva među Hrvatima i jačanjem crkvenih redova u ranom i srednjem vijeku usko povezujemo i pojavu i otvaranje prvih škola u Hrvatskoj. Nepravедno su se zapostavljale za vrijeme komunizma te prve škole i njihovo djelovanje što su ih otvarali pojedini crkveni redovi u srednjem vijeku, a prioritet davao po preuzimanju državne brige nad njima. Zbog toga su dugi niz godina rasprave i analize pedagoške teorije i prakse u Hrvatskoj tekle u pogrešnom smjeru. Slično tome misli i Ivan Dumbović kada kaže da je nužna potreba povijesti pedagogije i pedagogije uopće izvršiti revalorizaciju dosadašnjih ideologijom ograničenih pogleda povijesti školstva u Hrvatskoj.¹

¹ I. DUMBOVIĆ, 1991, 82.

Stoga se hrvatska pedagoška historiografija ozbiljno nalazi, kako tvrdi Biondić, pred neophodnom revizijom.² Od samih početaka širenja kršćanstva na hrvatskom prostoru podršku otvaranju škola davala je Crkva jer bez knjiga i pismenih ljudi nije mogla uspješno djelovati. Zapravo, kršćanstvo, kako navodi Rački "je bilo primorano da radi na polju kulture, ono je trebalo u svojoj liturgiji pisanih knjiga, te se moralo starati da se one knjige prepisuju, čitaju i štampaju".³

U istom izvoru Rački navodi da je još davne 671. godine Carigradski sabor naredio biskupima otvaranje škola u svim većim mjestima, a to je propisao i Tridentni sabor (16. st.) na koga se poziva i naredba senjskog biskupa iz 17. st. "Erectionem scholarum sacrosanta synodus Tridentina ardentur urget".⁴ Također i Splitski crkveni sabor propisuje: "Svatko tko želi, da se dovine do savršenog kršćanstva, neka dade u nauke svoje sluge i svoje baštinike".⁵ Rimski Papa Ivan X. pismeno nagovara hrvatskoga kralja Tomislava "neka svoju djecu od kolijevke u učenju knjige Bogu prikažu". Hrvatski vladari su poticali pismenost i pomagali pri otvaranju samostana i prvih škola u njima. Tako je knez Trpimir oko godine 850. osnovao u Rižinicama blizu Klisa samostan u kojemu je bila škola.⁶ Škole je otvarao i zagovarao Karlo Veliki (768-814).⁷ Otvarao je škole po mnogim selima i gradovima, u kojima su djeca učila čitati i pisati, a svećenicima se naređivalo da u tome ustrajavaju.⁸ Dakle, i Crkva i vladari u samim začetcima podupiru i zagovaraju škole i školstvo pa se sasvim logično nameće zaključak da su te škole uz svoj religiozni imale i javni karakter. To valja naglasiti i zbog toga što je jedno vrijeme u izučavanju povijesti pedagogije u Hrvatskoj prevladavalo tretiranje samo svjetovnog ili isključivo samo svjetovnog, kako ističe i Dumbović.⁹ Činjenica jest da je prvo školovanje svjetovnjaka i prvi kvalificirani učiteljski kadar proizišao iz crkvenog školstva, što se to u nedavnoj prošlosti nije htjelo priznati. U Senju pučka škola je djelovala u 10. st.¹⁰ U Zadru se spominje oko 918. godine učitelj Constantinus magister. A spominje se i učitelj magistar Gregorius gramaticus.¹¹ U to prvobitno doba

² I. BIONDIĆ, 2000, 199-206.

³ A. RAČKI, 1928, 4.

⁴ A. RAČKI, 1928, 4.

⁵ A. RAČKI, 1928, 4.

⁶ Š. URLIĆ, 1919,

⁷ A. RAČKI, 1928, 4.

⁸ S. BASARIČEK, 1893.108.

⁹ I. DUMBOVIĆ, 1991. 83.

¹⁰ A. CUVAJ, sv. I, 1910, 28.

¹¹ I. DUMBOVIĆ, 1991, 84.

učitelji su se kitili zvučnim nazivima, primjerice, doctor grammaticus, rector scholarum itd. Kasnije se spominje škola u Dubrovniku kao gradska škola.¹² U Zagrebu je na javnoj školi 1422. godine podučavao učitelj scholasticus Matheas.¹³ Paška gradska škola se spominje 1466.¹⁴ Te su škole na ovim našim otocima bile, kako drži, Rački "čisto talijanske" i u njima su radili s djecom talijanski učitelji.¹⁵

Prve škole

Senj i njegova okolica značajnije trpe nakon godine 1493. turske upade, koji gotovo puna dva stoljeća (do potkraj 17. st.) zvjerski harače po Hrvatskom primorju i Istri, odvođeći pri tome među inim mlade i snažne muške osobe u ropstvo. Rački navodi, uz već spomenuti faktor bijede i neimaštine užeg i šireg senjskog kraja, pomanjkanje mogućnosti kršćanskog življa u davanju desetine, jer je pravoslavno žiteljstvo uz pomoć onodobne austrijske državne uprave već zauzelo (zaposjelo) najbolja i najbogatija područja Like, Krbave, Gacke i Gorskog kotara.¹⁶ Sve navedene povijesne činjenice nisu zatvarale već usporavale pojavu i razvoj škola na senjskom području. O prvim školama i okupljanju djece i mladeži da uče čitati i pisati na senjskom području najprije treba zahvaliti Biskupiji u Senju. U okvirima takvih promišljanja Cuvaj navodi da je "svakako i izvjesno u 10. st. djelovala i radila škola u Senju".¹⁷ Slično tome tvrdi i Vid Balenović da je za vrijeme kralja Tomislava djelovala škola u Senju.¹⁸ O tome više nigdje ne nalazimo nikakvih podataka. Navedeni podatci idu u prilog nekim tvrdnjama da je Senjska biskupija djelovala još i 9. st., ali pouzdano se ne zna kada je ona osnovana.¹⁹ Premalo je sačuvanih podataka uopće o prošlosti Senja i senjskom školstvu. U Senju se nemarno odnosilo prema arhivskoj građi, a dosta toga su i požari uništili tijekom prošlih vremena.²⁰ Ako su Rab i Pag imali u 15. st. gradske škole, onda se može pretpostaviti da je i Senj imao takvu školu, samo što o njoj nemamo nikakvih podataka. Razlozi su već navedeni. Ako su škole bile gradske i ako su se spomenuti gradovi brinuli o njima, onda se logično nameće zaključak da su bile i javne škole. Odlukom Lateranskog koncila početkom 13. st. u biskupijskim

¹² D. FRANKOVIĆ, 1958, 20.

¹³ I. DUMBOVIĆ, 1991, 85.

¹⁴ A. RAČKI, 1928, 7.

¹⁵ A. RAČKI, 1928, 7.

¹⁶ A. RAČKI, 1906, 3.

¹⁷ A. CUVAJ, sv. I, 1910, 19.

¹⁸ V. BALENOVIĆ, 1934, 109.

¹⁹ P. TIJAN, 1931, 19.

²⁰ V. RIVOSEKI, 1939, 5.

središtima gramatičke su škole postale obvezatnima. Jedna takva škola djelovala je u Splitu i prije takve odluke.²¹ Dakako, takve su se odluke provodile u život na različite načine a ovisile su najviše o novcu.

S dolaskom u Senj 1646. godine pavlini otvaraju privatnu školu koja bi odgovarala osnovnoj školi.²² Ne kaže Rački izrijeком da su pavlini otvorili škole 1646. godine, već da su pavlini nakon dolaska otvorili privatne škole. Možda je i logično tvrditi da je i ranije u ovome gradu djelovala škola. Za to su se brinuli svećenici i klerici radi širenja i jačanja kršćanstva, ali i višeg stupnja pismenosti što je služilo boljem razvoju trgovine, obrta i pomorstva u Senju i Hrvatskom primorju. Jezgra pučke škole u Senju bila je glavna škola. Na početku njezina djelovanja to je bila dvorazredna škola, a poslije 1774. godine je prerasla u trorazrednu školu. Pouzdano se zna da je trivijalna škola djelovala u Senju s tri pa i četiri učitelja.²³ Prema mjesečnom izvješću Generalnoj komandi 1801. godine saznajemo da je u nižoj normalci (inter normale) u Senju bilo 78 učenika, a u višoj 31. Učitelj u nižoj normalci bio je Josip Bergi, a u višoj nadučitelj Schalmayer.²⁴ Dvije godine kasnije, 1803., u nižoj normalci bile su tri grupe s ukupno 71 učenikom. S njima je radio učitelj Lunezer. Iz popisa polaznika za tu godinu doznajemo da su ta djeca ne samo iz Senja već i iz Kopolja i Poljica, a životna dob im je između sedam i četrnaest godina. U višoj normalci nalazimo iste godine 44 učenika, a nadučitelj im je Josip Bergi.²⁵ Slijedeće, 1804. godine Carsko-kraljevska normalna škola u Senju, tako je nosila službeni naziv, ima u prvom razredu 35 učenika, u prvoj grupi 8, u drugoj 10 a u trećoj 17 učenika. U drugom razredu ima 29 učenika (prva grupa 14, druga grupa 15), a u trećem 45 učenika.²⁶ Nekoliko godina kasnije, 1809., nalazimo izvorni dokument u kojem stoji da je u nižoj normalci bilo 55, a u višoj 37 učenika.²⁷ Prijelaz iz razreda u razred i raspored učenika po razredima obavljali su učitelji osobno. Iz ove normalne škole izdvajali su se u četvrtom razredu kandidati za učitelje s kojima je radio 11 sati tjedno ravnatelj škole, a jedno vrijeme i kandidati za realke i nautički školu, koja je po nekim izvorima djelovala koncem 18. i početkom 19.st. u Senju.²⁸ Godine 1785. otvorena je dvogodišnja realka i radila je svega tri godine (morala se zatvoriti jer nije bilo polaznika).

²¹ M. ALUJEVIĆ, 2004, 215-223.

²² A. RAČKI, 1906, br. 3, 3.

²³ BAS-F-XIII,36, 1803.

²⁴ BAS, Spisi, 1801.

²⁵ BAS, F-XIII, br. 36, 1803.

²⁶ BAS, F-XIV, br. 15 B

²⁷ BAS, F-XVI, br. 15 B

²⁸ *Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegova početka do konca godine 1896*, 227.

Ta realka je imala namjeru obrazovati polaznike i pripremati ih za obrtne struke i više tehničke zavode. Ne zna se kada je počela raditi nautička škola, nema nikakvih pisanih tragova o njoj, ali se zna da je Generalno zapovjedništvo u Zagrebu 18. rujna 1820. ukinulo tu školu.²⁹ Ova nautička škola nije djelovala kao zasebna ustanova već u sklopu normalke ili realke s nekoliko učenika zainteresiranih za pomorstvo. Nalazimo podatak da je radila nautička škola 1861. odnosno broderska učionica drugoga reda koje su se vezivale s realkama ili s početnim normalkama.³⁰ Nešto kasnije, 1872. u jednom od zapisnika Gradskog poglavarstva u Senju od 29. travnja, stoji da su djelovale uz gimnaziju i nautička i trgovačka škola. U zapisniku od 31. srpnja 1872. stoji zahtjev građana da grad Senj otvori mornarsku školu. To traženje je bila potreba onodobnih trgovaca i pomoraca da u senjskoj sredini obrazuju mladiće za nautička zanimanja. Drugih podataka o njima nema. Još 1800. godine u Senju je djelovala trirazredna djevojačka škola. Je li ona otvorena prije ili baš te godine ne nalazimo nikakvih podataka. Njezin razvojni put je malo poznat. U Pismohrani (BAS) nalazi se jedno izvješće te škole u Ordinarijatu u Senju da je djelovala Glavna djevojačka škola 1867/68. sa četiri razreda i sa 140 polaznica. U Nižoj djevojačkoj školi bilo je te iste školske godine u tri razreda (82 učenice). U vjeronauku ih je poučavao vjeroučitelj Petar Car. Senj je u to vrijeme imao oko 3230 stanovnika.³¹ Kada je prestao točno raditi 4. razred, ne zna se, ali postoji podatak da je na sjednici gradskih zastupnika 18. rujna 1872. godine u Senju raspravljano o otvaranju 4. razreda djevojačke škole i tom prigodom je zaključeno da se uzme jedna učiteljica, iako tada nisu osigurali novac za njezin rad. Ponovo su u senjskom poglavarstvu na zahtjev Zemaljske vlade 16. listopada 1872. godine raspravljali o otvaranju četvrtog razreda. Na spomenutoj sjednici pod točkom 3. gradski zastupnici su zaključili da se raspiše natječaj za popunjenje mjesta učiteljice s godišnjom plaćom od 350 forinti i još 50 forinti za stanarinu.³²

Nastavna osnova prvih škola

Poučavanje djece u tim prvim školama bilo je vrlo slabo. A. Rački tvrdi da su njihova znanja bila gotovo nikakva. Djeca su učila čitati, pisati i vršiti kršćanski obred. Biskupi su bili vrlo nezadovoljni takvim obrazovanjem, ali stanje nisu odmah mogli promijeniti. Više o tim odnosima ima u naredbama,

²⁹ V. RIVOSEKI, 1939. 7.

³⁰ A. CUVAJ, sv. V, 1910, 230.

³¹ M. MAGDIĆ, 1877, 9-42.

³² M. RAGUŽ, 1994, 31-32.

što su ih biskupi donosili s vremena na vrijeme za svoje biskupije. Polaznici biskupijskih sjemeništa nisu smjeli biti mlađi od 12 godina. Učili su gramatiku, pjevanje, crkveni koledar, Bibliju, djela sv. otaca, liturgiju i sve što spada na dijeljenje svetih sakramenata, osobito na ispovijed.

U početnim učionicama polaznici su rabili pločice ili listove. Sve što su učili, učili su napamet. Sve se memoriralo. Najvažnije je pri tom bilo vježbanje. Prvo su čitali i kada bi se to dobro svladalo prelazili su na pisanje. Za prve vježbe svaki bi učenik dobio pločicu premazanu voskom. Pisalo se i na koži. Dobre učenike u pisanju se odmah usmjeravalo za krasnospisce. Učio se latinski jezik po slovnici gramatika i retorika Elia Donat. Učilo se i po slovnici gramatika Prisciana, carigradskog pisca. Učitelj je po svojoj volji birao pjesnike i pisce. Najviše se čitao Vergilije i Ovidije. Tijekom vremena u tim školama se provodio trivium i kvadrivium.³³ U triviumu se učila gramatika, aritmetika i geometrija, a u kvadriviumu glazba, astronomija, dijalektika i retorika.³⁴ Razredno-predmetni školski sustav najprije nije bio uređen ovako kako ga danas poznajemo. Vrijeme i način pohađanja škole bio je različito organiziran sve do 1774. godine. Prema jednom školskom izvješću s područja Varaždina iz godine 1779. glavna škola je imala tri razreda. U prvom razredu prve godine učilo se poznavanje slova, i to alfabetskim redom, zatim sricanje i slovkanje na temelju početne knjige "Abeceda za šlabekovanje". Druge godine su djeca isto u prvom razredu učila čitati, pisati i ponešto računati. Dakle, prvi razred je trajao dvije godine. U drugom razredu djeca su vježbala čitanje na hrvatskom i njemačkom jeziku, a vježbali su i pisanje i računanje. U trećem razredu se nastavljalo vježbanjem čitanja i pisanja na oba spomenuta jezika, zatim se vježbalo u sastavljanju najobičnijih sastavaka, a učilo se i ponešto latinskog jezika.³⁵

Gimnazija

Senjske potrebe za obrazovanim svećenicima su bile velike. Iako su senjski biskupi slali svoje pitomce u strana sjemeništa (Loreta, Szobathely i dr.) uvijek je manjkalo obrazovanih svećenika. Stoga su biskupi nastojali ishoditi odobrenje za otvaranjem jednog takvoj učilišta u kojemu bi se obrazovali svećenici za senjsku, ali i druge biskupije u okruženju. I konačno, godine 1725. biskupu Pohmajeviću polazi za rukom da u Senju otvori gimnaziju sa šest razreda u kojoj se učilo "uskue ad rhetoricam inclusive".³⁶ Djelovali su slijedeći

³³ A. CUVAJ, sv. I, 1910, 43.

³⁴ M. LUKAŠ - D. BULJAN - D. TOMINAC, 2008, 95-101.

³⁵ A. CUVAJ, sv. I, 1910, 462.

³⁶ A. CUVAJ, sv. I, 1910, 448.

razredi: parva-prvi razred, principia-drugi, gramatika- treći, sintaksis-četvrti, poesis-peti i retorica-šesti razred.³⁷ To je bio standardni oblik latinskih škola u to doba. Zadaća im je bila obrazovati buduće svećenike i za potrebe onodobnog senjskog plemstva i trgovaca. U njoj su u samom početku polaznike poučavali vrijedni i za ono vrijeme dosta napredni pavlini. Nekoliko desetljeća iza toga jedan dio pavlina se neodgovorno odnosio prema radu u senjskoj gimnaziji, pa su se tražila drukčija rješenja. Nakon zatvaranja pavlinskog reda 1786. školu preuzimaju franjevci, sve do 1807. godine.³⁸

Gimnazije su imale šest razreda sve do stupanja na snagu "Ratio educationis 1777. godine, a nakon toga su ustrojene s pet razreda, od kojih su tri gramatikalna, a druga dva humanitarna. Prvi se nazivao "parva" i bio je oduzet gimnazijama i pripojen normalci kao treći razred. U "parvi" su se učile osnove latinskog jezika.

Cuvaj navodi taksativno što se učilo u tim zavodima.³⁹ Najviše se prevodila s francuskog na talijanski jezik biblijska štiva " summa historiae sacrae". To se učilo prije podne, a poslije podne moral po knjizi " Enchiridion sacro morale". Ponešto iz povijesti se uzimalo iz knjige P. Mussantia "tabulae chonologicae". Najviše se učila latinska gramatika, ali i dijalektika. Sve do 1758. godine nije bilo nikakve hrvatske računice.⁴⁰ Ništa drukčije nije bilo niti u senjskoj gimnaziji.

Temelj klasičnom gimnazijskom obrazovanju postavili su isusovci svojim školskim sustavom Ratio studiorum. Gimnazija je obuhvaćala pet razreda, a svladavala se za šest godina, budući da je pripremni razred (infima) trajao dvije godine.

Senjska gimnazija nije imala ujednačen razvojni put. Znatnih teškoća je bilo zbog nedostatka stručnih učitelja i novca. Pomoć nije uvijek stizala na vrijeme i u određenim iznosima, pa joj broj razreda s vremena na vrijeme varira i opada. S tim u svezi se mijenjao naziv same škole – od Senjske velike do niže četverorazredne gimnazije (Senjska velika gimnazija, Senjska gimnazija, Senjska mala realna gimnazija, Državna realna gimnazija). Prve znatnije teškoće za ovu značajnu kulturnu ustanovu pojavile su se koncem 18. st. Tako od 1801. do 1804. godine ne radi, a obnavlja se godine 1808. Nešto kasnije (1820.) se dokida, iako i dalje radi sa znatnim teškoćama.⁴¹ Konačno 1827. prestaje s radom.

³⁷ V. RIVOSEKI, 1939, 9.

³⁸ M. BOGOVIĆ, 1989, 9.

³⁹ A. CUVAJ, sv. I, 1910, 308.

⁴⁰ A. CUVAJ, sv. I, 1910, 387.

⁴¹ M. BOGOVIĆ, 1989, 10.

Koncem svibnja godine 1809. Francuzi ulaze u Senj. Mnogo su držali do škola, pa su tako i u Senju radili na školskom ustroju. Za senjsku gimnaziju donose 18. kolovoza 1810. Regolamentoo pod nazivom Sull Insegnamento e la Disciplina del Ginnasio di Segna. To je bio pravilnik o radu i djelovanju senjske gimnazije.⁴² Razdijeljen je u četiri poglavlja. U prvom poglavlju ima sedam članaka koji govore o pravima i dužnostima ravnatelja gimnazije. Drugo poglavlje sa četiri članka donosi nastavnu osnovu. Gimnazija je tada imala dva razreda tako da se u prvom razredu učio francuski i talijanski, početne osnove u aritmetici i teorija o mjerama i utezima. U drugom razredu su bili predmeti: obuka u latinskom jeziku i počela u povijesti i zemljopisu. Nastava se držala do podne i poslije podne svaki dan osim četvrtka i blagdanima. Treće poglavlje govori o glavnim ispitima a četvrto o nagradama učenika.

S dolaskom biskupa Mirka Ožegovića senjska gimnazija se počinje obnavljati 1839. godine o njegovu vlastitom trošku.⁴³ Prvi gramatikalni razred otvoren je 1839., 1940. drugi, 1941. treći i 1942. četvrti razred. Ispitno povjerenstvo dolazilo je svake godine iz karlovačke gimnazije kako bi svjedodžbe bile pravovaljane.⁴⁴ Od godine 1849. gimnazija postaje osmorazredna, kada joj se pripajaju filozofski tečaj u trajanju od dvije godine. Prema gimnazijskoj svjedodžbi prvoga razreda školske 1876/77. u Senju učili su se ovi predmeti: nauk vjere, latinski jezik, hrvatski jezik, njemački jezik, zemljopis, računstvo, prirodoznanstvo i krasnopis.

Senjska gimnazija je pretvorena postupno u malu realnu gimnaziju 19. kolovoza 1885.⁴⁵ Nekoliko mjeseci prije dokidanja viših razreda Senjske gimnazije predstavnici grada Senja uputili su Predstavku br. 4001 od 17. prosinca 1884. godine na "svijetlog bana kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije, preuzvišenog gospodina Dragutina Khuena Hedervarskoga" kojim mole da se ne ukida kr. Velika gimnazija u Senju. U priopćenju Zemaljske vlade u Zagrebu, odjela za bogoštovlje i nastavu navode se i razlozi dokidanja viših razreda Gimnazije. Među inima stoji "da je u Senju zavladao prevratan duh koji je obuzeo pučanstvo grada Senja u tolikoj mjeri, da ga ni gradsko poglavarstvo ne može obuzdati u granice javnoga mira i poretka; i koji je vrhunac svoj postigao narušenom osobnom slobodom miroljubivih građana ovdašnjih te radi toga da je visoka Kr. Zem. Vlada, odjel za bogoštovlje i nastavu doveden do uvjerenja da grad Senj kraj prevladalih u njemu nezdravih

⁴² V. RIVOSEKI, 1939, 9.

⁴³ M. BOGOVIĆ, 1989, 12.

⁴⁴ A. CUVAJ, sv. II, 1910, 527.

⁴⁵ A. CUVAJ, sv. VII, 1911, 457.

odnošaja društvenih nije mjesto prikladno za validan nabožan i čudoredan uzgoj gimnazijskih...".⁴⁶ Senjsko poglavarstvo ne miri se s tom odlukom, "jer mu se biser, naime najveću dragocijenost što je gimnazija za grad Senj dokida, kroz koju je prilika pružena domaćoj siromaškoj djeci, koja inače ne bi drugo mogla biti već kanoj težeći da školu izuče i postanu čestiti i državljani koje struke mu drago bili, duhovne ili svjetovne, a drugo što se gradu niti tvornicah niti šumah, niti ikakvog ostalog posjeda ima." I dalje " Obstanak Kraljevske velike gimnazije u Senju je za Senj pak i za svu ionako siromašnu i oskudnu okolicu i preke nužde, baš obstanak je životno pitanje" , stoji u spomenutoj Predstavci. Nikakve zamolbe i nagovaranja nisu pomogle Senjanima. Ukinuti su viši razredi gimnazije koncem školske 1884/85. a ostala je samo Senjska mala realna gimnazija. Ponovno Gradsko zastupstvo u Senju, 9. svibnja 1889. godine, uoči dolaska u Senj bana Khuena, održava izvanrednu sjednicu na kojoj među inim pismenim podneskom traži od hrvatskoga bana Khuena Hedevarya, koji im nije bio naklonjen iz političkih razloga, da im povрати više razrede gimnazije: "Zavod koji je tolike i tolike siromašne obitelji prehranio, koji je mnogo i mnogo sirota usrećio, postavio jih na noge da služe Bogu i državi. Važnost i potreba ovoga zavoda iztaknuta je potonje u predstavi ovoga grada, što ju je posebno gradsko odaslanstvo uručilo Vašoj Preuzvišenosti u Zagrebu." I dalje u istoj pismenoj predstavi sa izvanredne sjednice Gradskog zastupstva u Senju stoji: "Jošte ostade samo jedna utjeha Senju, ostade mu gimnazija, jedini dragulj u posjedu prosjačke obitelji. S njom mišljaše jošte proškribiti si djecu, uzdržati se nešto, proživjeti. Ali crni oblak kobi zastri i taj hram prosvjete. Gimnazija se poče ukidati. Mišljaše jošte sklonuti srca gospodara njegovog udesa, no povrata njegove molbe bijaše mu odgovorom – Ode, ode i gimnazija." Senju su njegove škole kroz povijest doista život značile.

U kraljevskoj maloj realnoj gimnaziji u trećem razredu školske 1892/93. godine učili su se ovi predmeti: vjeronauk, hrvatski ili srpski jezik, njemački jezik, latinski jezik, grčki jezik, zemljopis, povijest, matematika, fizika, prostoručno risanje, tjelovježba i pjevanje. (vidi sl. 2.) Viši razredi Senjske gimnazije ponovno se uvode školske 1894/95.⁴⁷ Upravo te školske godine, 1894/95. Gimnazija je imala u svojoj knjižnici 994 djela s 2433 sveska. Od toga bilo je 783 djela za učenike.⁴⁸

⁴⁶ Predstavka pučanstva slobodnog i kraljevskog grada Senja, br. 4001, Zapisnik Poglavarstva grada Senja, zavedeno pod rednim brojem 4001, godine 1884.

⁴⁷ A. CUVAJ, sv. VII, 1911, 457.

⁴⁸ *Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegova početka do konca godine 1896*, 227.

Sl. 1. Faksimil gimnazijske svjedodžbe iz 1877. godine

15. Puplikat.

SVJEDODŽBA. 30f

Milešić Henko iz Senja u Hrvatskoj, ^{metropolitanski} sjerni učitelj ^u ^{maloj} ^{gimnaziji} ^{senjskoj} dobiv ovime za drugo položenje škole godine 1892 / uzredovine priruga reda s odlikom 1892.

Vladanje: počvalno

Uspjeh u pojedinim naučnim predmetima:

Nauka o jeziku:	<u>Učvrstan</u>	<u>Jos. Karničić, v. r.</u>
Hrvatska ili srpska jezika:	<u>veoma dobar</u>	<u>J. Radović</u>
Njemački jezik:	<u>Dobar</u>	<u>J. Radović</u>
<u>latinskom</u> jezika:	<u>Učvrstan</u>	<u>Božo Trčić, v. r.</u>
<u>grčkom</u> jezika:	<u>Učvrstan</u>	<u>Jos. Kesek, v. r.</u>
Zemljopis:	<u>veoma dobar</u>	<u>B. Čačić, v. r.</u>
Povijest:	<u>veoma dobar</u>	<u>v. r.</u>
Matematika:	<u>veoma dobar</u>	<u>Jos. Kesek, v. r.</u>
Mjesečni i godišnji ispitivanja:		
Opisna: upisna:		
Priručnik ():		
Fizički:	<u>veoma dobar</u>	<u>J. Rakarina, v. r.</u>
Kemijski:		
Fizičkoj i prirodnoj povijesti:		
Predmetna ispitivanja:	<u>veoma dobar</u>	<u>Jos. Tribanić, v. r.</u>
Kratak opis:		
Naučni predmeti:	<u>Ljetovještvi: Dobar</u>	<u>J. Trkalić, v. r.</u>
	<u>Geografiji: Dobar</u>	<u>Drag. Kukulj, v. r.</u>

Izjava kao glavnika radnja: tyepo

Izjava: Senji, 30. lipnja 1892. J. Radović, v. r.

Jos. Kesek, v. r.

Vladanje: počvalno

Uspjeh u pojedinim naučnim predmetima:

1. hrvatski jezik: veoma dobar 2. srpski jezik: veoma dobar 3. njemački jezik: dobar 4. latinski jezik: učvrstan

5. grčki jezik: učvrstan 6. zemljopis: veoma dobar 7. povijest: veoma dobar 8. matematika: veoma dobar

Za vjeru glavnika: (Prezime i) (Ime) (kraj) (ime) (prezime) (ime)

Sl. 2. Faksimil svjedodžbe iz 1893. godine

Teološko učilište u Senju

Teološko učilište u Senju osnovano je godine 1806., a počelo je s radom akademske god. 1806/07. u franjevačkom samostanu s 48 pitomaca. Početke rada otežava požar godine 1810. koji je zahvatio učilišne prostorije pa se sav dotadašnji trud oko organizacije nastave odgodio sve do 1816. godine. Tih prvih godina na učilištu rade četiri profesora na čelu kojih je Filip Vukasović. Franjo Livak predaje povijest Crkve, Franjo Vrinjanin predaje Sveto pismo i pomoćne predmete (istočne jezike i hermeneutiku), Vinko Parac predaje dogmatsku i polemičku teologiju i Grga Pančić, stručnjak za kanonsko pravo, moralnu teologiju i pastoral.⁴⁹ Nastavna osnova senjskog sjemeništa zasnivala se na austrijskome programu čiji je autor Franz Stephan Rautenstrauch. Ovim programom se nastojalo oformiti svećenike kao dušobrižnike.⁵⁰ Time se svećenik stavlja u ulogu odgojitelja i poslušnog građanina. Školskim propisom Ratio educationis iz godine 1777. predviđa učenje filozofije u trajanju od dvije godine. Bez završene filozofije studenti ne bi mogli na visoka učilišta pa tako ni na teologiju u Senju koja je trajala četiri godine.⁵¹ Filozofsko učilište je bilo povezano s gimnazijom kao 7. i 8. razredom, jer je gimnazija imala samo šest razreda. U ova zadnja dva razreda išli su svećenički kandidati i stalno su boravili u sjemeništu. Kasnije, 1851. godine, su programi filozofije dokinuti i premješteni u srednjoškolski sustav, od kada gimnazije postaju osmorazredne srednjoškolske ustanove.⁵²

Senjsku su gimnaziju pratile brojne teškoće, posebice kadrovske naravi. Zbog toga godine 1820. gubi pravo javnosti, a sedam godina kasnije, 1827., prestaje s radom. Stoga je nedostajalo pripravnika za filozofski licej. To se stanje mijenja dolaskom biskupa Mirka Ožegovića u Senj. Senjski biskupa Ožegović veliki je poznavatelj duhovnih prilika u cijeloj Hrvatskoj. Kada se postavilo pitanje o uređenju pučke prosvjete u Hrvatskom saboru, biskup Ožegović je bio na čelu skupine predstavnika Hrvatske, Slavonije i Dalmacije koja je imala zadaću izraditi prijedlog o temeljnom uređenju pučkih škola. Iz ove je biskupije, na čelu koje je bio Ožegović, potekla ideja da se izdaju knjige i udžbenici na jedinstvenom jeziku (Zapisnik Vrhovnog školskog ravnateljstva od 31. listopada 1835.). Tom je prigodom senjski biskup predložio Vrhovnom školskom ravnateljstvu da se što hitnije raspravi i o pravopisu u školskim

⁴⁹ M. BOGOVIĆ, 1999, 21-26.

⁵⁰ M. MEDVED, 2007, 288.

⁵¹ M. MEDVED 2007, 290.

⁵² M. MEDVED, 2007, 292.

knjigama. To je bio kvalitetan pomak u odnosu na ono učiteljstvo koje je moralo poučavati djecu na njemačkom jeziku.

Senjsko teološko učilište radi i djeluje sve do 1940, kada se zauvijek zatvara. Razlozi njegovu zatvaranju su poznati jer ga je pratila stalno novčana i kadrovska oskudica. A ta je činjenica stalni pratitelj svih školskih ustanova na senjskom području u minulim vremenima.⁵³

Zahvaljujući senjskom teološkom učilištu ovaj kraj puna dva stoljeće stvara i odgaja iznimno snažnu intelektualnu jezgru kojom se Senj i danas diči. U njemu su djelovali ili učili, odnosno školovali se istaknuti hrvatski političari, znanstvenici, gospodarstvenici, učitelji i profesori koji su svojim radom obilježili vrijeme u kome su živjeli i djelovali. Spomenimo ovom prigodom samo neke: Toma Matić, ravnatelj senjske gimnazije, Adalberto Mikšić, profesor senjske gimnazije, Šime Starčević, župnik i pisac, dr. Ante Starčević, poznati političar i pravaš, dr. Franjo Rački, povjesničar i prvi predsjednik JAZU, dr. Ivan Starčević, biskup senjski i dr.⁵⁴

Za vrijeme djelovanja Biskupskog teološkog liceja prošlo je preko tisuću studenata, a s uspjehom je ovaj studij u Senju završilo oko 700 svećenika. Neki od njih su radili i djelovali po seoskim školama bliže i dalje senjske okolice, pa se s njima senjsko i hrvatsko školstvo u kvalitetnom smislu nalazilo na zavidnoj razini. Među inima kao učitelji radili su svećenici sa završenim teološkim studijem u Senju i ovi: Jakov Randić, župnik u Kraljevici i učitelj u Kostreni; Nikola Pobor, kanonik i arhiđakon u Bakru, sedam godina učitelj u Kukuljanovu; Gašpar Matković, senjski kanonik, učitelj na Trsatu punih osam godina; Aleksandar Car, župnik u Crikvenici, a učitelj na Zlobinu; Anton Polessi, župnik i učitelj u Lukovu; Venceslav Potočnjak, župnik i učitelj u Lukovu i mnogi drugi).⁵⁵

Trgovačko-obrtnička izobrazba u Senju

Na zamolbu Trgovačko-obrtničke komore u Senju, Kraljevsko-zemaljska vlada, odjel za unutarnje poslove dopustila je da se u Senju osnuje Naukovni tečaj za obrtničku i trgovačku mladež, pa je Rješenjem (br. 34945) od 12. studenoga 1883. godine odobrila predloženi Statut tog tečaja koji je imao zadaću promicanja i unaprjeđivanja teorijske naukovne naobrazbe trgovačke i obrtničke mladeži.

⁵³ M. BOGOVIĆ, 1999, 106-107.

⁵⁴ I. DEVČIĆ, 1989, 55-62.

⁵⁵ M. RAGUŽ, 2007, 455-474.

Taj se tečaj dijelio na trgovački i obrtnički. Svaki je trajao po tri godine. Nastava se najviše držala zimi po 12 sati u tjednu, a ljeti 8 sati. Buduće trgovce su učili na hrvatskom i talijanskom jeziku. Učili su još i zemljopis, povijest, računstvo, knjigovodstvo, trgovačko pravo, carinstvo, knjigovodstvo, tehnološko poznavanje robe, krasnopis, a obrtnici su učili hrvatski jezik, zemljopis, povijest, računstvo, obrtno pravo, tehnološko poznavanje robe, risanje i krasnopis. Zemaljska vlada je ovaj tečaj subvencionirala sve do 1896. godine. Te godine tečaj prestaje s radom a otvara se Šegrtska škola.⁵⁶

Šegrtska škola u Senju se dijelila na dva odjela, i to niži odjel koji je imao samo jedan razred, i viši odjel koji je imao tri razreda, odnosno koji je trajao tri godine. U nižem odjelu nastava je trajala osam sati tjedno, a zadaća mu je bila da ponovno utvrdi stečena znanja koja su polaznici stekli u pučkoj školi, ali je nisu završili. U višem odjelu nalazili su se oni učenici koji su završili niži odjel šegrtske škole s dobrim uspjehom i koji su završili pučku školu. Primali su se i šegrti s jednim svršenim razredom više pučke škole ili neke druge srednje škole i koji su položili ispit. Učili su se ovi predmeti: vjeronauk, računstvo, i mjerenje, čitanje, poslovni sastavci knjigovodstva i obrtno zakonodavstvo, risanje i modeliranje.⁵⁷

Ne znamo do kada je radila ova šegrtska škola. Nalazimo podatak u Pismohrani Osnovne škole da je godine 1938/39. djelovala Državna ženska zanatska škola u Senju. To je zapravo bila ženska stručna škola. Polaznice su učile šivanje rublja, haljina, crtanje krojeva za rublje, hrvatski jezik su učile, račun i zanatska kalkulacija, povijest i zemljopis, dekorativno crtanje, vjeronauk i umjetni vez. Te godine je učiteljica polaznicama škole bila Dinka Novaković.

Glazbena škola u Senju

U prvoj polovici 19.st. u Senju jača potreba za glazbenim obrazovanjem među trgovcima, obrtnicima i inim građanima, pa se na zagovor i poticaj biskupa Mirko Ožegovića i dr. Klemenčića osniva glazbeno društvo a potom i glazbena škola godine 1842.⁵⁸ Glazbeno društvo potpomaže novoosnovanu školu novčano pa radi toga gradsko zastupstvo donosi odluku kojim školi pomaže sa 1000 forinti godišnje. Nastava koju drži kapelnik društva traje samo osam sati tjedno u tim prvim godinama. Kasnije se učiteljima dodjeljivala

⁵⁶ A. CUVAJ, sv. VII., 1910-1911, 101-102.

⁵⁷ *Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegova početka do konca godine 1896*, 106.

⁵⁸ A. CUVAJ, sv. III, 1910-1911, 282.

novčana nagrada (2 do 3 forinte mjesečno) za njihov trud i zalaganje u glazbenom poučavanju senjske mladeži. Najprije se nastava držala u tzv. Vereinu, mjestu gdje su se tada okupljali krajišni časnici koji su radili u Senju i tu se zabavljali.

O radu škole malo je podataka. Onodobne Narodne novine su pisale o početcima rada škole,⁵⁹ gospički Hrvat, senjski Nehaj, i Novi list. Ilirske narodne novine pišu o gradskoj glazbi u Senju 1842., 1843., 1845., 1846., 1847. i 1848. godine.⁶⁰ Predsjednik Glazbenog društva Vladimir Olivieri godine 1914. u izvješću kaže da se pouzdano i ne zna kada je Glazbeno društvo u Senju osnovano "jer manjkaju za to pozitivni podatci i bilješke, nu po vjerodostojnom vrelu, osnovano je nešto prije 1870. godine. Po prilici u 1866/68.." U spomenutom izvješću navodi se da su pokretači toga društva bili Ivan Ilašek i Božo Klemenčić. Društvo se u početku zvalo "Glazbeni zavod". Godine 1873. osniva se drugo društvo pod nazivom "Posielo". Tako su u Senju, ali kratkotrajno, postojale dvije glazbe. "Posielo" se ugasilo godine 1881. U Zapisniku glavne skupštine 1870. počasnim članovima ovoga društva bili su Josip Juraj Strossmayer, zatim barun Metel Ožegović, Mrazović, grof Janković, vitez Smaić, barun Ambroz Vranicani, Vjenceslav Turković, biskup Dobrila, dr. Klaić, dr. Pavlinović, Mate Sladović, grof Juraj Jelačić, a 1896. godine dr. Ante Maurović, biskup senjsko-modruški te 1911. Roko Vučić, biskup senjsko-modruški.⁶¹

Glazbeno obrazovanje trajalo je neprekidno do Prvoga svjetskog rata, a u vremenu između dva svjetska rata rad djelomično prestaje, jer 1929. godine Glazbeno društvo na čelu s Martinom Nellom obnavlja rad s najmlađima. Među odraslima nije bilo interesa za glazbenim obrazovanjem.

Prema zapisniku sa sastanka osnivačkog odbora 1951. ponovno je osnovana Niža muzička škola u Senju (Zapisnik se nalazi u Pismohrani Osnovne škole). U taj odbor ušli su: Petar Šojat, Martin Nell, Josip Perat, Vinko Medved, Božidar Balog, Milivoj Rihtarić, Vlado Knifić, Alojz Rivoseki i Ljudevit Fuchs. Nastava se održavala u popodnevnim satima, i to u prostorijama zgrade bivše senjske gimnazije. Poduka iz glazbe davala se iz klavira, violine, kontrabasa, puhaćih instrumenata i tambure. Pri upisu svaki je polaznik morao uplatiti godišnju trošarinu u iznosu od 200 dinara. Glazbena škola radi neprestano, iako je u svome djelovanju imala određenih zastoja i organizacijskih teškoća sve do danas. Organizacijski je pripojena 1992. godine

⁵⁹ A. GLAVIČIĆ, 1962, 75-76.

⁶⁰ A. GLAVIČIĆ, 1962, 65.

⁶¹ V. OLIVIERI, 1914, 4.

Osnovnoj školi S. S. Kranjčevića u Senju jer samo tako je mogla odgovoriti suvremenih zahtjevima mjesta u kome djeluje.

Zaključna misao

Škole u Senju su oduvijek značile izraz potreba svojih žitelja. Da je tomu tako svjedoči otvaranje prvih škola koje su obrazovale polaznike u čitanju i pisanju kao potreba za poznavanjem i služenjem crkvenim knjigama u vjerskim obredima onoga vremena. Kako je u svojoj prošlosti Senj bio višestoljetnim biskupskim sjedištem, postupno od najranijih vremena ovaj grad je dobrim dijelom i zbog toga razvijao školstvo širih razmjera. Senjsko građanstvo ostvarivalo je svoje potrebe izobrazbe što većeg broja obrtnika, pa je početkom 19.st. grad s 2300 žitelja bilježio oko 230 trgovaca i zanatlija.⁶² Neke su škole kratko, a neke dulje djelovale, ali su unatoč tomu ostavljale određeni trag ovdašnjih nastojanja da se razvija duhovna misao bez koje Senj nikako nije mogao, među inima, ni gospodarski opstati. Senjska gimnazija je imala temeljnu ulogu u izobrazbi budućih klerika, a teološko učilište sa svojim djelovanjem više od jednoga stoljeća dalo je za ono doba visokoobrazovane svećenike koji su značajno pridonosili višoj kvaliteti u kulturi i školstvu Hrvatskog primorja. Za potpuniju sliku stanja senjskog školstva nedostaju mnogi pisani dokumenti jer se o arhivskoj građi malo vodilo računa. Pa ipak, pred nama je još mnogo istraživačkog posla kako bi se senjska školska prošlost još bolje upoznala a time će i značajnije participirati u valorizaciji hrvatske pedagoške historiografije.

⁶² D. ROKSANDIĆ, 1988, 163.

Izvori

- BAS (Biskupski arhiv u Senju), Spisi, 1801.
BAS (Biskupski arhiv u Senju), F- XIII. Br.36-mjesečno izvješće iz godine 1803.
BAS (Biskupski arhiv u Senju), Svezak FATA PAROHIJARUM, 1836.
BAS (Biskupski arhiv u Senju), F-XIV, br. 15 B.

Literatura

- Marijana ALUJEVIĆ, Firentinac Treguan-srednjovjekovni učitelj gramatike u Splitu, *Splitski vjesnik*, 3-4, Split, 2004, 215-223.
Vid BALENOVIĆ, Školstvo u Lici do razvojačenja Vojne krajine, *Lički kalendar*, Zagreb, 1934.
Stjepan BASARIČEK, *Pedagogija*, Zagreb, 1893.
Ivan BIONDIĆ, Juraj Haulik kao poticatelj i promicatelj hrvatskog školstva, *Zbornik radova Učiteljske akademije u Zagrebu*, vol 2, br.1 Zagreb, 2000, 199-206.
Mile BOGOVIĆ, Senjska gimnazija od osnutka do smrti biskupa Mirka Ožegovića (1725-1869), *Senjski zbornik*, 16, Senj, 1989, 3-30.
Mile BOGOVIĆ, *Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama Senjskoj i modruškoj ili Krbavskoj do 1940. godine*, Sakralna baština Senj, Senj, 1999.
Anton CUVAJ, *Grada za povijest školstva kraljevine Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas*, sv. I., II., III., V., VI., VII., Zagreb, 1910-1911.
Ivan DUMBOVIĆ, *Razvoj školstva u Hrvatskoj*, Zbornik radova Institut za pedagoška istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991.
Ivan DEVČIĆ, Senjsko bogoslovno učilište, *Senjski zbornik*, 16, Senj, 1989, 55-62.
Dragutin FRANKOVIĆ, *Povijest školstva i pedagogije u Hrvatskoj*, Zagreb, 1958.
Ante GLAVIČIĆ, Iz kulturne prošlosti Senja, *Riječka revija*, 3-4, Rijeka, 1962, 65-80.
Mirko LUKAŠ – Davor BULJAN – Dalibor TOMINAC, Gimnazijsko obrazovanje Hrvata u organizaciji crkvenih redova tijekom 16. i 17. stoljeća, *Život i škola*, 19, Osijek, 2008, 95-101.
Mile MAGDIĆ, *Topografija i povijest grada Senja*, Senj, 1877.
Marko MEDVED, Nastavna osnova senjskog sjemeništa u prvih pedeset godina djelovanja, *Riječki teološki časopis*, 2, Rijeka, 2007, 288.
Vladimir OLIVIERI, *Prikaz glazbenog društva u Senju*, Senj, 1914.
Predstavka pučanstva grada Senja br. 4001, 17. prosinca 1884.
Predstavka grada Senja hrvatskom banu Khuenu od 9. svibnja 1889.
Andrija RAČKI, Stogodišnjica senjskog sjemeništa, *Katolički list*, 1906, 1-3.
Andrija RAČKI, *Iz prošlosti sušačke gimnazije*, Rijeka, 1928.
Mirko RAGUŽ, *Senjsko pučko školstvo*, Zagreb, 1994.
Mirko RAGUŽ, Senjsko sjemenište i školstvo u Senju i okolici, *Riječki teološki časopis*, 2, Rijeka, 2007, 455-474.
Viktor RIVOSEKI, *Kronika senjske gimnazije*, 1839-1939, Senj, 1939.
Drago ROKSANDIĆ, *Vojna Hrvatska*, II dio, Zagreb, 1988.

Školstvo u Hrvatskoj i Slavoniji od njegova početka do konca godine 1895., Zagreb, 1896.

Pavao TIJAN, *Senj*, 1931.

Šime URLIĆ, *Crtice iz dalmatinskog školstva od dolaska Hrvata do godine 1814*, Zadar, 1919.

Zapisnik sa sastanka osnivačkog odbora 1951. o osnivanju Niže muzičke škole u Senju

SCHOOLS WHICH MEANT LIFE

(Schools in Senj)

Summary

In its past Senj had many schools and so eventually over time it developed into a strong educational centre. Here at the foot of Senj's slopes there is scarce room for fertile land between the land and the sea the schools once meant life. Their work developed largely because of economic conditions, but also due to historical circumstances which affected their activities and survival. In this article the author, amongst other things totals up some lesser-known facts about schooling in Senj and so provides a definite contribution to the overall history of education in this region. The article gives a historical sequence in the opening of the mentioned schools in Senj, their development, activities and certain difficulties in their work.

Keywords: elementary school, Senj education, high school, theological faculty, commerce-trade education, music school, teaching basics